

Historiefaglig arbejdsbog

© 2018 Kasper Thomsen og Systime A/S

Kopiering og anden gengivelse af dette værk eller dele deraf er kun tilladt efter reglerne i gældende lov om ophavsret eller inden for rammerne af en aftale med Copydan. Al anden udnyttelse forudsætter en skriftlig aftale med forlaget.

Redaktion: Lil Dochedahl

Grafisk tilrettelæggelse og produktion: Systime

Omslagsillustration: Reichsparteitagsgelände ved Nürnberg. Foto: Siephoto/Masterfile/Scanpix

1. udgave 1. oplag

ISBN 978-87-616-9175-0

systime ▶

Sonnesgade 11
DK-8000 Aarhus C
Tlf.: 70 12 11 00
systime.dk



Historiefaglig praksis



OPGAVE: DUNKIRK I NEW YORK

- Undersøg, hvad Christopher Nolans film *Dunkirk* (2017) handler om?
- Hvilken form for historiebrug (se side 69) er der tale om?
- Hvordan er filmen blevet modtaget?

Historie og film

Historie og film er på mange måder uadskillelige størrelser i dag. Det skyldes, at historieformidling i levende billeder – bredt set på tværs af forskellige genrer – spiller en meget væsentlig rolle i skabelsen og omskabelsen af menneskers historiebevidsthed. Nogle vil endda hævde, at historiske film er det eneste medium, der kan skabe interesse for fortiden. Inden for faghistorien er man derfor nødt til at beskæftige sig med, hvordan historien formidles i levende billeder.

En historisk film kan aldrig være en kilde til at belyse faktiske historiske omstændigheder. En film er altid et fortolkende blik. Skal man skrive en opgave om gladiatorer eller slaver i det romerske imperium, kan man næppe bruge Ridley Scotts *Gladiator* (2000) som kilde til at opnå en historisk indsigt i fortiden. Men filmen kan sige noget om, hvordan man i nutiden *forestiller* sig oldtidens Rom. Når historien fortælles i film skabes et mere eller mindre plausibelt tidsbillede, der livagtigt og naturalistisk fremstiller et fortidsunivers, der enten bekræfter, udvider eller udfordrer menneskers historiebevidsthed.

Ifølge historikeren Brian Egede-Pedersen er det samtidig interessant, at populærkulturelle film, som ikke umiddelbart har det fjerneste at gøre med historien, alligevel ofte indeholder og trækker på implicite historiske referencer, man absolut ingen problemer har med at afkode og genkende. At det forholder sig sådan skyldes fortidens indlejring i den historiekultur, som alle mennesker – bevidst eller ubevidst – er en del af. Den historiske udvikling har således skabt en række mentale forestillinger om kampen mellem det gode og det onde, mellem helte og skurke, der bruges og aktiveres i mange forskellige populærkulturelle sammenhænge.

Baseret på en sand historie?

Hvad er en historisk film?

Begrebet historisk film kan defineres bredt og rummer således alle former for historieformidling i levende billeder (fra spillefilm over tv-serier til dokumentarfilm), der i en eller anden forstand *bruger* fortid. Denne brug af fortid kan være eksplicit eller implicit. Det sidste er fx tilfældet, når noget 'historisk' indlejres som et træk ved filmens fiktive konflikter eller karakterer, der får seeren til at fortolke dette træk på baggrund af en mere eller mindre bevidst historisk bevidsthed. Dette er ofte tilfældet i forskellige populærkulturelle spillefilm, der ikke umiddelbart indeholder en brug af fortid. Omvendt kan film også bruge fortid helt eksplicit, men med forskellige grader og dybder – fra de mest faktuelle råklip over historiske dokumentarer til de mest fiktioniserede historiske dramaer.

Historiske film skal altså vurderes i relation til, hvorvidt de hævder at være baseret på virkelige hændelser og omhandler virkelige aktører, eller om de i højere grad skal forstås som fiktion, der bruger fortid til at forstærke graden af virkelighedsnær realisme. Grænsen kan i praksis være vanskelig at identificere, især når man oplever faktiske personer, der spilles af skuespillere i mere eller mindre fiktive handlingsforløb. Men det afgørende er, hvorvidt den historiske film selv hævder at være baseret på virkeligheden, eller om den skal opfattes som et fiktionsdrama, hvor plottet og karaktererne intet har at gøre med en autentisk fortid, selvom handlingen udspiller sig i et umiddelbart genkendeligt fortidsunivers. Fælles for alle typer af historiske film er dog, at handlingen som regel udspiller sig i filmiske settings, der reproducerer en forestilling om, hvordan fortiden angiveligt har set ud. Kostumer og filmkulisser vil derfor ofte være ganske nøjagtige og tidstypiske, så fortidsoplevelsen fastholdes.

Typisk vil mange historiske film kunne tolkes som kritiske kommentarer til den tid, de er produceret og udgivet i. Selv historiske film, hvor handlingen udspiller sig i en fjern fortid kan tolkes som en kritik af nutidige forhold, begivenheder og problemstillinger, selvom det historiske narrativ ikke umiddelbart er sammenligneligt. Dette er for eksempel karakteristisk for historiske film som *Kingdom of Heaven* (2005), *Alexander* (2004) eller *Troy* (2004). I sådanne tilfælde kan filmene tolkes allegorisk – som billedlige, symbolske fremstillinger af nutidige konflikter eller krige.

HVORFOR FÅR HISTORISKE FILM (NÆSTEN) ALTID KRITIK?

Det er næsten mere reglen end undtagelsen, at historiske film og tv-serier møder kritik fra forskellige sider. Kritikken kredser ofte om historieforvanskning, manipulation, politiserende intentioner og reducerende fortidsdramatiseringer.

- Diskutér, hvorfor det forholder sig sådan? I diskussionen skal I komme ind på begreber som 'historiebevidsthed', 'historiebrug', 'fortolkning' og forholdet mellem faghistorie og populærhistorie.
- Præsenter hovedpointerne fra jeres diskussioner i klassen. Hvad er I enige/uenige om?

Historiography og Historiophoty

Historiske film rummer andre muligheder for at formidle historie og skabe historiebevidsthed end den skriftlige historiske fremstilling, der er den foretrukne formidlingsgenre i faghistorie. Spillefilm og tv-serier vil typisk indeholde populærhistoriske træk, hvor formålet er underholdning, mens dokumentarfilm i højere grad kan placeres i grænsfeltet mellem populærhistorie og faghistorie.

Spørgsmålet er imidlertid, hvor grænsen mellem historieformidling i skriftlig form og historiefortælling i levende billeder og lyd skal trækkes. Gælder de samme historievidenskabelige kriterier for filminstruktøren som for faghistorikeren? Historikeren Hayden White har i den sammenhæng introduceret to begreber, 'historiography' (historieskrivning) og 'historiophoty' (historiefilm), som omhandler forholdet mellem narrativ historieskrivning og levende historiefortælling i billeder og lyd. Ifølge White er den eneste forskel på de to formidlingsformer overraskende nok kun selve mediet, hvilket han forklarer på følgende måde i sit essay "Historiography and Historiophoty" fra *American Historical Review* 93 (1988):

“ Every written history is a product of processes of condensation, displacement, symbolization, and qualification exactly like those used in the production of a filmed representation. It is only the medium that differs.

Alle former for historieformidling er således udtryk for en konstruktion, der er skabt på baggrund af afsenderens valg og fravalg. Disse valg og fravalg er ifølge White helt gyldige, uanset om man er filminstruktør eller faghistoriker, hvorfor det i princippet ikke er historiefagligt afgørende at trække et klart skel mellem 'historiography' og 'historiophoty'.

Omvendt kan man argumentere for, at filmmediet som historieformidling rummer flere muligheder end den skrevne historie, og derfor bør være endnu mere forpligtet på at konstruere den fortidige virkelighed i overensstemmelse med de faktuelle historiske omstændigheder. Det skyldes, at filmmediet kan formidle fortid i replikker og levende billeder på én gang. Filmkameraet indfanger således det totale fortidsbillede med en ekstrem detaljeringsgrad, der fremhæver autenticiteten og til en vis grad fortrænger fiktionen. Selvom man godt ved, at der er tale om en filmisk konstruktion, så etablerer billederne *i sig selv* en forestilling om fortiden, der kan påvirke seerens historiebevidsthed med en betydningsfuld og overbevisende styrke.

I praksis må man altså operere med, om den historiske film påberåber sig at være baseret på virkelige hændelser og begivenheder, eller om den præsenterer sig selv som et historisk fiktionsdrama. Historiske film, der bevidst påberåber sig at skildre fortidens autenticitet bør være baseret på de samme historievidenskabelige kriterier, man normalt kræver som grundlag for faglig fortidsfortolkning. Som seere må man imidlertid altid bruge sin historiefaglighed som et kritisk fundament, når man beskæftiger sig med forskellige former for historiebrug i levende billeder.

HISTORIEBEVIDSTHED OG LEVENDE BILLEDER

Opfattelsen af fortiden og den fortalte historie stammer ikke kun fra fortidens kilder og de faghistoriske fremstillinger i bogform. Man møder også historie i mange andre sammenhænge – fx har langt de fleste i Danmark historie i skolen, og sådan har det faktisk været i mange år. Men man kan godt argumentere for, at skolens historieundervisning kun indgår som en relativt lille del i skabelsen af historiebevidsthed.

I dag får mange et historisk indblik gennem film og tv-serier, mens man tidligere i højere grad blev påvirket af historiske romaner. Især de historiske film og tv-serier har et kæmpestort publikum sammenlignet med eksempelvis de faghistoriske fremstillinger, som kun læses af relativt få interesserede læsere. Derfor spiller historiske film og tv-serier nok også en langt større rolle i skabelsen og omskabelsen af historiebevidsthed.

Som eksempel kan man bruge Ole Bornedals dramaserie *1864* (2014). Historikeren Peter Yding Brunbech har argumenteret for, at dramaseriens skildring af krigen i 1864 – alene pga. af dens brede gennemslagskraft i befolkningen – sandsynligvis har påvirket opfattelsen af begivenhederne i langt højere grad end både faghistoriske fremstillinger og historieundervisning om 1864. Peter Yding Brunbech begrundet sin påstand med, at hele 65% af den danske befolkning har set mere end et afsnit af dramaserien. Hvis man sammenligner det høje seertal med antallet, der har læst én af de mest populære historiske fremstillinger om krigen i 1864, nemlig historikeren Tom Buk-Swientys *Slagtebænk Dybbøl* (2008), så lander man kun på 8,2% af den voksne befolkning. Procenttallet lyder måske lavt, men i forhold til, hvor mange, der traditionelt læser historiske fremstillinger, så er tallet faktisk udtryk for en ganske betragtelig gennemslagskraft, selvom det blegner i lyset af dramaseriens procenttal. Historiske film og tv-serier spiller derfor en markant rolle i skabelsen og omskabelsen af menneskers historiebevidsthed.

Det er ikke kun Bornedals *1864* (2014), man kan bruge som et markant eksempel. Hollywood-produktioner som Ridley Scotts *Kingdom of Heaven* (2005) og *Gladiator* (2000) eller Christopher Nolans *Dunkirk* (2017) udmærker sig også ved at skabe dramatiserede billeder af, hvordan fortiden angiveligt har set ud, til et bredt publikum. Det samme kan siges om den populære serie *Vikings* (2013), der helt tydeligt fremstiller det fortidige i lyset af tendenser i nutiden.

Også danske film som *Flammen og Citronen* (2008), *Hvidsten Gruppen* (2012), *9. april* (2015), *Under sandet* (2015) og *Fuglene over sundet* (2016), der alle skildrer forskellige aspekter af Danmarks besættelse 1940-1945, er eksempler på filmiske fremstillinger, der har trukket mange danskere ind i biografmørket. I et historiefagligt perspektiv er det interessant at se, hvordan filmene på forskellig vis enten bekræfter eller udfordrer fortællingen om besættelsestiden i lyset af den kollektive erindring. Alene antallet af film, der omhandler besættelsestiden, vidner om en særlig interesse, der er skabt

og fastholdt af den kollektive erindring, og som måske også peger på nye forskellige moralske aspekter, dilemmaer og politiske problemstillinger i nutiden. Under alle omstændigheder er det plausibelt, at filmene er med til at påvirke seernes historiebevidsthed om besættelsestiden i en markant grad.

Det samme gælder Nikolaj Arcels *En kongelig affære* (2012), der blev set af over 500.000 biografgængere i Danmark. Filmen skildrer blandt andet den danske oplysningstid i 1700-tallet, Christian 7. og forholdet mellem Struensee og Caroline Matilde i smukke billeder og med et gribende narrativ. Filmen har derfor også uundgåeligt været med til at skabe og omskabe biografgængernes historiebevidsthed om 1700-tallets Danmark.

I et historiefagligt perspektiv kan man med rette stille spørgsmål ved, hvordan filmene fremstiller det fortidige, og i hvor høj grad de giver et sandt billede, der er tæt på eller i overensstemmelse med de faktiske omstændigheder. Men det er et vilkår, der angår alle former for fortidsfortolkning og historiebrug. Den faghistoriske fremstilling er heller ikke nødvendigvis det samme som objektiv historievidenskab, selvom den neutrale tilgang som regel efterstræbes.

I forhold til historiske film har man dog en tendens til i udgangspunktet at være lidt mere eftergivende i kravet om faglig lødighed og videnskabelig redelighed, fordi formålet som regel er underholdning.



OPGAVE: NÅR HISTORISKE FILM OG TV-SERIER LEGER HISTORIEBOG?

Læs historikeren Bo Lidegaards artikel "Når tv leger historiebog" på ekko.dk, og diskutér følgende problemstilling:

- Er det et samfundsmæssigt problem, at man tilsyneladende i stadig højere grad kun bruger den filmskabte historie som det eneste fælles historiske referencepunkt?

Historiebevidsthed som handling

Mennesket er både *historieskabt* og *historieskabende*. De to begreber 'historieskabt' og 'historieskabende' udtrykker på mange måder en mere konkret forståelse af det abstrakte begreb 'historiebevidsthed'. At være 'historieskabt' vil sige, at man er formet af de historiske, kulturelle og samfundsmæssige forhold, omstændigheder og vilkår, man er en del af og som derfor har betydning for, hvem man er. Det historieskabte er altså tæt forbundet med begrebet identitet og hvordan identitet konstrueres individuelt, i grupper eller som